

Expertise-unit Sociale Stabiliteit
Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Naar de voorkant van polarisatie

Een praktische handreiking

1 Waarom deze handreiking?

In een diverse samenleving ontstaan vaak uiteenlopende meningen, overtuigingen en standpunten. Dit draagt bij aan een gezonde democratie en stimuleert wederzijds begrip. Echter, wanneer meningsverschillen escaleren tot polarisatie kunnen groepen tegenover elkaar komen te staan. Dit leidt tot wij-zij-denken, uitsluiting, wantrouwen en zelfs geweld.

Vroegtijdig signaleren en beoordelen van polarisatie is belangrijk om escalatie te voorkomen. Door in te grijpen in de beginfase kunnen gemeenten bijdragen aan sociale stabiliteit en voorkomen dat spanningen uitgroeien tot conflicten. Deze handreiking biedt concrete hulpmiddelen om polarisatie te herkennen, te analyseren en aan te pakken.

2 Polarisation herkennen: gezond versus problematisch

Gezonde polarisatie bevordert het debat en de uitwisseling van ideeën, terwijl mensen open blijven staan voor elkaars standpunten.

Voorbeeld: Tijdens een buurtvergadering over de aanleg van een park debatteren bewoners over verschillende ideeën – sommigen willen een speeltuin, anderen een moestuin. Hoewel er uiteenlopende meningen zijn, luisteren de deelnemers naar elkaar en zoeken zij gezamenlijk naar een compromis dat beide behoeften integreert. Hierdoor wordt het debat constructief en ontstaat er meer begrip voor elkaars standpunten.

Problematische polarisatie verhardt het taalgebruik, versterkt wij-zij-denken en leidt tot uitsluiting, wantrouwen en een afname van respect.

Voorbeeld: Een online discussie over immigratie waarin groepen elkaar met harde taal beschuldigen, waardoor constructieve dialoog verdwijnt en wederzijds wantrouwen groeit.

Daarnaast kun je polarisatie ook indelen in **horizontale polarisatie**, waarbij spanningen ontstaan tussen groepen zoals buurtbewoners en nieuwkomers, en **verticale polarisatie**, waarbij wantrouwen groeit tussen burgers en de overheid, bijvoorbeeld tijdens protesten tegen beleid.

Voorbeeld: Tijdens een demonstratie tegen windmolenprojecten uiten bewoners hun frustratie over een gebrek aan inspraak. Het vertrouwen in de gemeente neemt af (verticale polarisatie), en er ontstaan spanningen tussen bewonersgroepen (horizontale polarisatie).

Meer lezen: [Wat is Polarisation? - KIS](#).

3 De Polarisation Verkenningkaart

De Polarisation Verkenningkaart (PVK) is een visueel hulpmiddel om horizontale en verticale polarisation in kaart te brengen. De x-as toont horizontale polarisation, de y-as verticale polarisation. De vier kwadranten helpen om handelingsperspectieven te bepalen:

- **Kwadrant A (Laag-Laag):** Rustige situaties met ruimte voor dialoog.

Voorbeeld: Een buurt met diverse bewoners organiseert jaarlijks een wijkfeest waar verschillende culturen samenkomen. Er is sprake van kleine spanningen over het gebruik van de openbare ruimte, maar de gesprekken verlopen respectvol en constructief.

- **Kwadrant B (Hoog-Laag):** Spanningen tussen groepen met beperkte betrokkenheid van de overheid.

Voorbeeld: In een dorpskern protesteert een groep bewoners tegen de komst van een asielzoekerscentrum (AZC). De tegenstanders voelen zich gesteund door lokale media en belangenorganisaties. Tegelijkertijd vertrouwen zij erop dat de gemeente hen serieus neemt en tot een rechtvaardig besluit komt.

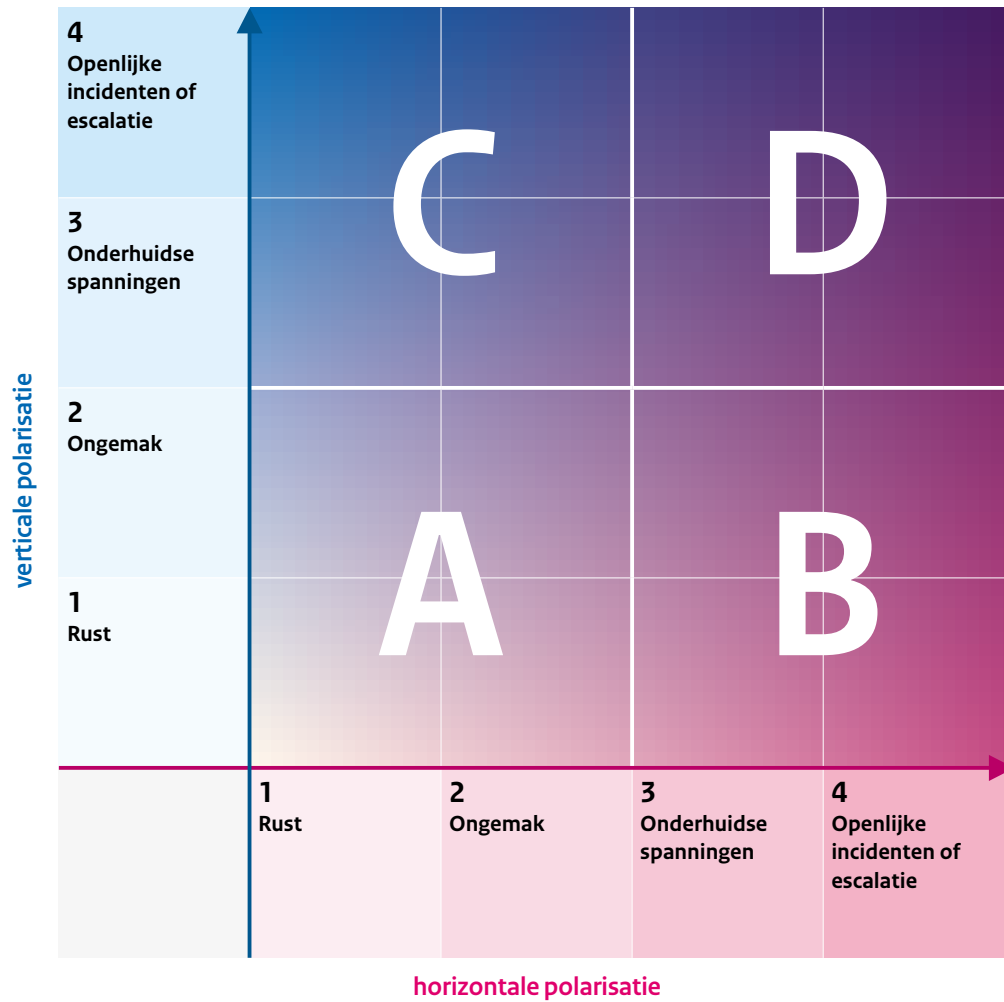
- **Kwadrant C (Laag-Hoog):** Wantrouwen jegens de overheid, zonder heftige groepsspanningen.

Voorbeeld: Een groep bewoners voelt zich niet gehoord over verkeersveiligheid in hun wijk. Er zijn geen grote conflicten tussen bewoners onderling, maar het vertrouwen in de gemeente is laag door jarenlange onbeantwoorde klachten.

- **Kwadrant D (Hoog-Hoog):** Escalatie door zowel wij-zij-denken als wantrouwen in de overheid.

Voorbeeld: In een stedelijke wijk staan bewonersgroepen tegenover elkaar vanwege religieuze en culturele verschillen. Beide groepen voelen zich onvoldoende vertegenwoordigd door de gemeente en uiten dit tijdens demonstraties die regelmatig uit de hand lopen.

Figuur 1 Polarisatie Verkenningsskaart

4 Hoe gebruik je de Polarisation Verkenningkaart?

Stap 1 Waarnemen

- Verzamel signalen via lokale partners zoals wijkagenten, buurtwerkers en sleutelfiguren.

Voorbeeld: Een wijkagent meldt dat bewoners steeds vaker klagen over geluidsoverlast door jongeren van een specifieke groep. Of een buurtwerker merkt op dat bepaalde bewoners niet meer deelnemen aan gemeenschappelijke activiteiten zoals het jaarlijkse buurtfeest.

- Gebruik monitoren en statistieken om patronen te herkennen.

Voorbeeld: Gemeentelijke veiligheidsmonitoren tonen een toename in meldingen van burenruzies in een specifieke wijk of sociale media. Analyses laten zien dat negatieve berichten over een nieuwbouwproject steeds vaker gedeeld worden in buurtapps.

Stap 2 Plotten

- Plaats situaties op de horizontale as (tussen groepen) en verticale as (tussen burgers en overheid).

Voorbeeld: Bij rust op de horizontale as discussiëren buurtbewoners respectvol over windmolens met genuanceerde standpunten. Bij polarisatie verharden de gesprekken, organiseren groepen zich rond pro en anti standpunten en communiceren zij feller.

Op de verticale as duidt rust op vertrouwen in gemeentelijke beslissingen terwijl polarisatie ontstaat wanneer bewoners zich niet gehoord voelen en wantrouwen uiten via protesten en petitie's.

- Identificeer de fase: rust, ongemak, onderhuidse spanningen of openlijke incidenten. Zie hiervoor <https://www.kis.nl/sites/default/files/2022-06/theorieen-en-aanpakken-van-polarisatie-samenvatting.pdf>

Stap 3 Uitwisselen en verdiepen

Na het plotten op de PVK is het belangrijk om de waarnemingen te bespreken met betrokken partijen en meer informatie te verzamelen. Dit kan door middel van gesprekken, workshops of interactieve sessies.

Voorbeeld: Een jongerenwerker deelt dat jongeren zich uitgesloten voelen door een nieuw gebruiksbeleid voor een sportveld. Dit blijkt een belangrijke oorzaak te zijn van beginnende spanningen. Een sessie met bewoners en beleidsmakers bevestigt dat onduidelijke communicatie het wantrouwen richting de gemeente heeft versterkt.

Werkvormen:

- Een interactieve workshop waarin spanningen worden besproken en gevisualiseerd op de PVK.
- Een ronde tafel met buurtbewoners, ondernemers en gemeentemedewerkers om gezamenlijk oorzaken en mogelijke oplossingen te identificeren. Zie als voorbeeld <https://www.gemeente.nu/bestuur/participatie/in-gesprek-met-inwoners-originele-praktijkvoorbeelden/>

Stap 4 Diagnose

De laatste stap is het beoordelen van de situatie op basis van de verzamelde informatie en de ingevulde PVK. Dit is belangrijk om de urgentie en het handelingsperspectief te bepalen.

Belangrijke vragen:

- Hoe urgent is de situatie?
 - Bij een wijk waar protesten tegen een nieuw AZC regelmatig uit de hand lopen is snelle interventie noodzakelijk.
- Zijn er patronen van escalatie zichtbaar?
 - Als bij meerdere bijeenkomsten de toon verschuift van ongemak naar harde tegenstellingen is dit een waarschuwing voor verdere escalatie.
- Welke actoren hebben invloed op de spanningen?
 - Lokale influencers of bewonersverenigingen kunnen spanningen versterken of juist bijdragen aan oplossingen.

Voorbeeld: In een wijk waar bewoners verdeeld zijn over een verkeersplan, blijkt uit de diagnose dat zowel horizontale als verticale polarisatie toenemen. De situatie bevindt zich in kwadrant D (Hoog-Hoog) van de PVK. Dit vraagt om crisiscommunicatie en bemiddeling om verdere escalatie te voorkomen.

5 Handelingsperspectief per kwadrant

- **Kwadrant A:** Dialoog stimuleren, samenwerking bevorderen.

Voorbeeld: In een multiculturele wijk komen bewoners samen tijdens een buurtavond om te praten over de herinrichting van een speeltuin. Hoewel er verschillende wensen zijn, zoals meer groen of een grotere speelruimte, blijven de gesprekken respectvol en constructief. De gemeente faciliteert het gesprek door een onafhankelijke gespreksleider in te schakelen en bewoners te betrekken bij het ontwerp.

Doel: Het bevorderen van samenwerking en gemeenschapsgevoel, waarbij iedereen zich gehoord voelt en de sociale cohesie wordt versterkt.

- **Kwadrant B:** Mediation inzetten, escalatierisico's beperken.

Voorbeeld: In een dorp ontstaan spanningen tussen voor- en tegenstanders van een geplande windmolen. Beide groepen hebben duidelijke standpunten en discussies worden steeds feller. De gemeente schakelt een mediator in om gesprekken te begeleiden en begrip voor elkaars standpunten te bevorderen. Tijdens bijeenkomsten worden feiten en zorgen gedeeld wat helpt om misverstanden te verminderen en escalatie te voorkomen.

Doel: Het faciliteren van een constructieve dialoog en het verminderen van de spanningen tussen groepen.

- **Kwadrant C:** Vertrouwen herstellen door transparantie en participatie.

Voorbeeld: Een gemeentelijk besluit over parkeerbeleid leidt tot onvrede bij bewoners, die het gevoel hebben dat ze onvoldoende inspraak hebben gehad. De gemeente organiseert inspraakavonden en deelt een online vragenlijst om input te verzamelen. Door regelmatig updates te geven over de voortgang en keuzes toe te lichten, wordt het vertrouwen in de gemeente hersteld.

Doel: Het vergroten van transparantie en participatie om het vertrouwen van burgers in de overheid te herstellen.

- **Kwadrant D:** Crisiscommunicatie en de-escalerende interventies.

Voorbeeld: Tijdens een demonstratie over religieuze symbolen ontstaan rellen tussen groepen met tegengestelde standpunten. Beide partijen voelen zich niet gehoord door de gemeente en beschuldigen elkaar openlijk. De gemeente voert crisiscommunicatie, waarin zij oproept tot kalmte en begrip. Tegelijkertijd wordt een mediator ingeschakeld om de leiders van beide groepen samen te brengen en afspraken te maken over een veilige dialoog.

Doel: Het voorkomen van verdere escalatie door heldere communicatie, het herstellen van rust en het opzetten van een structurele oplossing voor spanningen.

6 Monitoring en bijsturen

Effectieve monitoring en bijsturing zijn belangrijk om maatschappelijke spanningen tijdig te herkennen en adequaat te kunnen reageren. Dit omvat:

- Regelmatische evaluatie: Zorg voor doorlopend contact met sleutelfiguren, zoals wijkagenten, buurtcoördinatoren, en lokale organisaties, evenals wijkpartners. Deze contacten bieden actuele inzichten in veranderingen binnen de gemeenschap en signalen van onrust. Plan periodieke evaluatiemomenten om interventies en strategieën te bespreken en zo nodig bij te sturen.
- Kwetsbare thema's monitoren: Identificeer thema's, gebieden of groepen die gevoelig zijn voor maatschappelijke spanningen. Richt monitoring specifiek op risicofactoren, zoals maatschappelijke uitsluiting, polarisatie, of de aanwezigheid van radicaliserende narratieven. Gebruik hiervoor zowel kwalitatieve als kwantitatieve data.
- Nieuwe signalen oppakken: Wees alert op terugkerende spanningen of nieuwe ontwikkelingen die wijzen op een toename van spanningen. Pas interventies dynamisch aan op basis van deze signalen, zodat ze effectief blijven inspelen op de actuele situatie en toekomstige escalaties worden voorkomen.

Meer informatie?

De Polarisatie Verkenningkaart is een product van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) en is ontwikkeld in samenwerking met het bureau RadarAdvies. Heb je een vraag over de verkenningkaart? Of wil je weten hoe de ESS jouw organisatie kan ondersteunen bij polarisatie? Meer informatie lees je op www.socialestabiliteit.nl. Je kunt ook mailen naar ess@minszw.nl. Tijdens kantoortijden zijn we telefonisch bereikbaar via (070) 333 4558.

Dit is een uitgave van:

Expertise-unit Sociale stabiliteit
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

November | 2024

